

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱՇԽԱՐՀԻՑ

«ՊԷՊՕԻ» ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿԸ

Մինչև Գաբրիէլ Սունդուկեանցի «Պէպօ» կօմեդիան ուսանայոց բեմի վրայ տիրապետում էին շինծու պատմական ողբերգութիւններ. այդ բոլոր «Սամուէլների», «Սանդուխտների» և «Արշակների» միակ արժանիքը այն էր, որ ժողովուրդը առիթ էր ունենում գոնեա բեմից հասկացողութիւն կազմել իր մոռացուած «փառաւոր» անցեալի մասին: Բայց եւրոպական գրականութեան համը առած երիտասարդութիւնը չէր կարող չը տեսնել այդ «ազգասիրութեան» միակողմանիութիւնը, որի շնորհիւ ոչ մի ուշադրութիւն չէր դարձնում ներկայի վրայ, այսինքն այն իրական պայմանների վրայ, որոնց մէջ ապրում է այժմ ժողովուրդը:

Բայց մի խումբ երիտասարդ հայ թատերասէրներ նպատակ դրին բեմ հանել ներկայ կեանքը, ժակայն աւելի ծիծաղեցնելու քան լուրջ հասարակական խնդիրներ արծարծելու դիտաւորութեամբ: Այդ երիտասարդներից Միքայէլ Պատկանեան, ԲԺ. Միք. Տէր-Գրիգորեան և Փուղինեան հեղինակեցին մի շարք կօմեդիաներ, վոդլվիլներ և զաւեշտներ, ինչպէս «Միջի մարդ կամ մօցիքուր», «Մէկը նշանած միւսը կին», «Պառաւնեւուն խրատ», «Պէպօի տկճուր», «Նինօյի նշմլիւր», «Խոտորնակին Խոտորնակ» և այլն:

Այդ թարմ հոսանքի շնորհիւ ժողովուրդը աւելի սերտ կապուեց մայրենի բեմին և կուշտ ծիծաղելով հանդերձ տեսաւ բեմ դուրս բերուած նաև իր կեանքի այլանդակ կողմերը: Այդ երիտասարդ թատերագիրների թուին էր պատկանում և Գաբրիէլ Սունդուկեանցը, որի առաջին գրուածքը, «Գիշիրվան սաբըր խէր է», պատկանում է վերջին յիշած վոդլվիլների շարքին: Բայց Գաբրիէլ Սունդուկեանցի միւս գրուածքների մէջ, «Խաթաբալա» և «Էլի մէկ գոհ», ծիծաղի

հետ արդէն լուում էր և մի լուրջ նօտ, հասարակական բարքերի ըննադատութիւն: Այդ լուրջ նօտը աւելի ուժեղ և գեղարուեստօրէն յայտնուեց նրա «Պէպօ» կօմեդիայի մէջ, որ ներկայացրուեց 30 տարի առաջ:

«Պէպօն» առաջին և մինչև այժմ միակ ինքնուրոյն հայկական պիէսն է, որ իր գեղարուեստական ըշալականութեամբ մի նոր էջ է սկսում հայոց գրականութեան մէջ և իր շօշափած հասարակական հարցով դուրս է գալիս նեղ ազգային չըջանից ու դառնում համակովկասեան և նոյն իսկ համամարդկային գրականութեան սեփականութիւն:

«Պէպօն» մէջ դուրս է բերուած մի ճնշուած աշխատաւոր, որ բողոքում է իրան հարստահարող փողաւորի դէմ: Այդ սրտից բղխած մի ճիշ էր յանուն արդարութեան և այդ ճիշը համակրանք զարթեցրեց հասարակութեան մէջ, չը ջնկելով հային վրացուց եւ ուռաից: Մի այդպիսի գրուածք չէր կարող շարժում չառաջացնել ոչ միայն հայոց բեմի, այլ և մեր դարերը հարեանների գրականութեան մէջ: «Պէպօն» թարգմանում է վրացերէն և նրան հետեւելով վրացիներն էլ գրական կեանքից սկսում են կօմեդիաներ գրել: Յագարելին գրում է «Խանումը», «Յիմբերելին», հայ գրողները՝ Գուստաւ Քալանթարեանը, Պարունքեգեանը, նոյն թիֆլիսեցոյ կեանքից, նոյն բարբառով կօմեդիաներ են գրում («Քաղքի Աղաթ» առաջինի եւ «Օլինբագ» երկրորդի):

Այդպէս ահա մեծ էր Գաբրիէլ Սունդուկեանցի գլուխ գործոց «Պէպօն» նշանակութիւնը: Եթէ այդ գրուածքը չունենար գեղարուեստական մեծ արժանիքներ, նա չէր կարող 30 տարի մնալ բեմի վրայ. մինչդեռ այժմ իսկ նա շարունակում է անկեղծ հրճուանք առաջացնել հանդիսականների մէջ, ինչպէս այդ ցոյց տուին ապրիլի 28-ին, 29-ին և 30-ին տուած ներկայացումները և նրանց յաջորդող հանդէսները:

Մեր նպատակից դուրս է նկարագրել այդ հանդէսները, որոնց մանրամասնութիւնները յայտնի են ընթերցողներին լրագիրներից:

Նրան, որ աշխատել էր ժողովրդի համար, որի համակրանքը ժողովրդի զաւակ՝ Պէպօյի կողմն էր, նախ մեծարեց ժողովուրդը:

Շաբաթ, ապրիլի 28-ին, վրաց ժողովրդական թատրոնի սեկցիան, Աւճալեան ժողովրդական թատրոնում, ներկայացրեց «Պէպօն» վրացերէն. զահլիճը զարդարուած էր դրօշակներով և կանաչեղէնով. առաջին կարգում զրած էր կանաչեղէնով ծածկուած բազկաթոռ՝ մեծ հիւրի համար. ժողովուրդը հանդիպեց

իր սիրած դրամատուրգին «վաչա» բացականչութիւններով և նուագեց կովկասցիներին գուռնան: Ներկայացումը սկսուեց և վերջացաւ մեծ աշխոյժով. դերակատարները բոլորը թատերասէրներ էին, սրանց մէջ կային և արհեստաւորներ: Ներկայացումը վերջանալուց յետոյ վարագոյրը նորից բարձրացաւ. բեմը զարդարուած էր, իսկ մէջտեղում դրուած էր ծաղիկներից շինած մի մեծ քնար, որի վրայ գրուած էր «Պէպօ—XXX»: Քնարի շուրջը խմբուել էին դերակատարները: Սեկցիայի անդամներից մէկը բացատրեց ժողովրդին Սունդուկեանցի մատուցած ծառայութիւնը թատրոնին և գրականութեանը, այնուհետև բեմ բարձրացաւ ծերունի հեղինակը և շնորհակալութիւն յայտնեց թէ ժողովրդին և թէ խաղացողներին. մեծ հիւրին ճանապարհ գցեցին «վաչա» կանչելով և գուռնայով:

Երկրորդ գիշերը, ապրիլի 29-ին, «Պէպօի» 30-ամեակը տօնեց վրաց դրամատիկական կօմիտէտը ազնուականների թատրոնում: Թատրոնի դրսի ճակատը զարդարուած էր վեհաբանութեամբ, որի վրայ գրուած էր՝ «Տաղանդաւոր դրամատուրգ Գ. Սունդուկեանցին—1871—1901»: Թատրոնի ներսը զարդարուած էր դրօշակներով և պսակներով, որոնց մէջն էին Սունդուկեանցի պիէսների անունները: Խաղացուեց մեծ աշողութեամբ «Պէպօն»: Մասնակցում էին խմբի լաւագոյն ոյժերը. ներկայացումը վերջանալուց յետոյ կատարուեց հանդէսը: Կարգացած ուղերձներից ուշադրութեան արժանի են երկուսը: Պ. Օպօյինին, որ պատգամաւոր էր եկած արքունական թատրոնի դիրեկցիայից, ասաց՝ «Մեծ պատիւ է ինձ համար, որ վիճակուեց ինձ՝ ոռուս բեմի ներկայացուցչին շնորհաւորել ձեզ՝ հայ դրամատուրգի՝ վրաց բեմի վրայ»: Այնուհետև նկարագրելով պ. Սունդուկեանցի մատուցած ծառայութիւնը հայ-վրաց-ռուս բեմերին, ցանկաց այս երեք ազգութիւնների միութիւնը. «Թէև թատրոնը մի կողմից, ասաց պարոնը, իբր ազգային հիմնարկութիւն պահպանում է լեզուն, սակայն միւս կողմից նա տարածում է իդէալներ, որոնք սեփականութիւն են ամբողջ մարդկութեան, և այս ընդհանուր զգացմունքներով միանում են ազգութիւնները. այս տեսակէտից Գ. Սունդուկեանցի տաղանդը հանդիսացաւ շաղկապ հայ-վրաց-ռուս ազգութիւնների մէջ»:

Միւս նշանաւոր ճառը ասաց դերասան Ղիփիանին, որ մասնակցել էր «Պէպօի» վրացերէն առաջին ներկայացման, ինչպէս և այդ օրը. «Վրաց թատրոնը ունեցել է երկու շրջան. առաջինը, սկսուելու օրից հանդէս եկան Գ. Էրիսթօվը, Անտօնօվը (գօրեցի հայ), որոնք տալին վրաց թատրոնին մի շարք կենսական պի-

էսներ. այնուհետեւ վրաց թատրոնը քնեց խորը քնով. այդ դրութեան մէջ էր նա 25 տարի: Այս ժամանակը հանդէս է գալի Գաբրիէլ Սունդուկեանցը. սա կազմում է նոր շրջան—վրաց թատրոնի վերածնութեան շրջանը. այս վերածնութեամբ վրաց թատրոնը պարտական է Սունդուկեանցին: Սա իր տաղանդաւոր երկերով զարթեցրեց հասարակութիւնը և թատրոնը, զարկ տուաւ նոր թատերական գրականութեանը, ունեցաւ հետեւողներ վրաց գրողների մէջ, այդ պատճառով էլ Սունդուկեանցը մեծ տեղ է բռնում վրաց թատրոնի և գրականութեան մէջ:

Երրորդ գիշերը, ապրիլի 30-ին, հայ դերասանական խումբը տօնեց «Պէպօն» 30-ամեակը Թիֆլիսի Արտիստիկական ընկերութեան թատրոնում, ներկայացնելով «Պէպօն», որի դերը կատարում էր պ. Գ. Զմէկեանը, ինչպէս և 30 տարի առաջ, երբ առաջին անգամ ներկայացրուեց այդ հռչակաւոր գրութիւնը: Ներկայացումից յետոյ տեղի ունեցաւ չնորհաւորական մի սրտաբուլիս հանդէս: Բոլորից սիրուած ու յարգուած եօթանասունուհինգ ամեայ ծերունին հազուադիւր բախտ ունեցաւ. նա ականատես էր իր երկի առաջացրած շարժման. նա տեսաւ թէ ինչ աղնուացնող ազդեցութիւն արեց «Պէպօն»-ում պաշտպանուած գաղափարը ազգերի վրայ, չարժեքով նրանց հոգու խորքերում եղբայրական սիրոյ և համերաշխութեան ձգտումները: Ուրեմն կեցցէ ճշուած Պէպօնների ջատագովը ու տաղանդաւոր արտայայտիչը. կեցցէ Գաբրիէլ Սունդուկեանց:

Vox.